

הרב מרדכי יעקב מאיר
כולל פוניבז', בני ברק

בראותם יחד תכלת מרדכי

"ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה"
(אסתר ח, טו)

מבואר בפסוק שהעיר שושן צהלה על המאורע שמרדכי יצא מלפני המלך בלבוש חמשה בגדי מלכות. והנה בפיוט "שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי", צריך ביאור מדוע ייסד הפייטן שעיקר השמחה מתייחסת על התכלת (וראה בספק אורה ושמחה על פורים מה שהאריך בזה). נקדים דברי המדרש אסתר רבה על הפסוק "ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות":

רבי פנחס אומר: מלך מרדכי על היהודים, מה המלך לובש פורפרין כך מרדכי לבש פורפרין, מה המלך עושה עטרה כלולה בראשו, כך מרדכי לובש עטרת זהב גדולה, מה המלך אימתו על כל הארץ, כך מרדכי אימתו עליהם, שנאמר: "כי נפל פחד מרדכי עליהם".

מבואר מדברי המדרש שמרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות במאורע זה מפני שאז נעשה מלך על היהודים, ולכן לבש בגדי מלכות כיון שאז התייסדה מלכותו.

תכלת, חולק כבוד ליראיו

והנה יעויין במדרש (במדבר רבה פרשה יד, ג; שוחר טוב תהילים כד):
"מלך הכבוד" – אמר חזקיה: מפני מה נשתנית תכלת משאר מיני צבעונים שצוה האלוקים להיות בציצית, מפני שהתכלת דומה

לעשבים, והעשבים דומים לים, והים דומה לרקיע, והרקיע דומה לקשת, והקשת דומה לענן, והענן דומה לכסא, והכסא דומה לכבוד, שנאמר (יחזקאל א, כח): "כמראה הקשת אשר יהיה בענן" וגו'. וחלק ליראיו תכלת שהוא מעין כבודו, שנאמר (במדבר טו, לח): "ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת", הוי "ויבא מלך הכבוד", שהוא חולק כבוד ליראיו.

מבואר מדברי המדרש שהתכלת דומה לכסא הכבוד, ובזה שהקב"ה ציווה את ישראל ללבוש תכלת בציצית יש בזה נתינת כבוד לעם ישראל מעין כבוד השי"ת. ונראה שיסוד עניין המלכות, שהקב"ה חלק מכבודו לבשר ודם כמו שמצינו שמברכים על ראיית מלך "שחלק מכבודו ליראיו".
ועיין בפרקי דרבי אליעזר (פרק י):

עשרה מלכים משלו מסוף העולם ועד סופו. מלך ראשון זה הקדוש ברוך הוא שהוא מושל בשמים ובארץ, ועלה במחשבתו להקים מלכים על הארץ, שנאמר (דניאל ב, כא): "וְהָיָא מְהִשְׁנָא עֲדָנְיָא וְזַמְנִיא [מְהַעֲדָה מְלָכִין וּמְהַקִּים מְלָכִין]... המלך העשירי – חוזרת המלוכה לבעליה, מי שהיה ראשון מלך הוא יהיה אחרון מלך, שנאמר (ישעיהו מד, ו): "אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין א-להים", וכתוב (זכריה יד, ט): "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

מבואר שהמלכות בעצם שייכת לקב"ה אלא שהוא העמיד מלכים, ולעתיד לבוא תחזור המלכות אליו. אבל כל זמן שהקב"ה העמיד מלכים, הפירוש הוא שמסר משהו ששייך לו ונתנו לבשר ודם. וביאור הדברים, שמלכות היא שליטה על העולם, והקב"ה הוא לבדו שולט על כל הבריאה, והוא העמיד מלכים ומסר להם שליטה מסוימת על הבריאה ובסוף תחזור אל הקב"ה כל השליטה על העולם. והנה כבר הבאנו מדברי המדרש שבמאורע זה שמרדכי יצא מלפני המלך, אז הוכתר מרדכי להיות מלך, וזה נעשה על ידי לבישת בגדי המלכות שזוהי צורה

של הופעת המלכות. ונראה שעניין זה התגלה במיוחד על ידי לבישת התכלת, שהתכלת דומה לכסא הכבוד, והקב"ה מסר את התכלת ליראיו בתורת מסירת כבודו לישראל. ולכן על ידי שמרדכי הופיע בלבוש תכלת התגלה שנמסר לו מכבוד השי"ת, ומזה עמדו אנשי שושן על עומק המאורע של "ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות", שהקב"ה חלק מכבודו למרדכי, ולכן "העיר שושן צהלה ושמחה". נמצא, שבאמת שמחו על כל חמשת הבגדים, אלא שהבינו את משמעות לבישת הבגדים על ידי התכלת, שהיא דומה לכסא הכבוד, ומסירת התכלת היא מסירת כבוד השי"ת לישראל.

מלך – שליח ה'

ונראה לבאר בעניין זה עומק נוסף. דהנה יעויין במדרש שוחר טוב (תהילים צג):

שבעה לבושין לבש הקב"ה. אחד במלחמת הים... ואחד כנגד מדי, שנאמר (ישעיהו נט, יז): "וילבש צדקה כשריון", וכן הוא אומר: "ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות".

ולכאורה דברי המדרש תמוהים, שהביא את הפסוק "ומרדכי יצא מלפני המלך" כראיה על הלבוש שהקב"ה לבש בעצמו כנגד מדי!

ונראה ללמוד מדברי המדרש, שמאורע הזה, שמרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, מרמז על לבישת הבגדים שהקב"ה לבש בעצמו, וסתם מלך במגילה היינו הקב"ה, והיינו שמרדכי יצא מלפני הקב"ה בבגדי מלכות, והרי זו הופעה של הקב"ה בבריאה בבגדי מלכות.

ונראה בביאור הדברים דהנה כתב הרמב"ם (בפ"ג מהלכות חגיגה הלכה ו) וז"ל: "ויראה עצמו כאילו עתה נצטווה בה ומפי הגבורה שמעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הא-ל".

מבואר בדברי הרמב"ם שהמלך הוא שליח של הקב"ה. ונראה ביאור הדברים שהשליטה על הבריאה שייכת להקב"ה והוא מסר את השליטה אל המלך, ולכן מלך הוא שליח השי"ת שהוא מחזיק את השליטה של השי"ת.

מלך שמחל אין כבודו מחול

איתא בגמ' קידושין דף לב:

מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר 'שום תשים עליך מלך', שתהא אימתו עליך.

ועיין במהרש"א שם שכתב: "אבל מלך בשר ודם מלכותא דארעא לא הוה אלא כעין מלכותא דשמיא, ומשמיא מוקמי ליה ולא דיליה הוא כדכתיב 'כי לה' המלוכה', ואין מלך בשר ודם יכול למחול כבוד מלכות שמים".
מבואר מדברי המהרש"א שיסוד הדין שמלך שמחל על כבודו אינו מחול הוא שאינו יכול למחול על כבוד מלכות שמים.

ביאור הדברים, שיסוד דין מחילה הוי ויתור על תביעת הזכויות, וכיון שכבוד מלך אינו זכות שלו אלא הוי כבוד שמים, אם כן הוי תביעת שמים, ולכן אינו יכול לוותר על תביעה זו.

וישב שלמה על כסא ה'

כתוב: "וישב שלמה על כסא ה'" (דברי הימים א כט, כג). מבואר דשלמה המלך ישב על כסא הכבוד של הקב"ה. ועיין בגמ' בסנהדרין כ ע"ב: "אמר ריש לקיש בתחילה מלך שלמה על העליונים, שנאמר 'וישב שלמה על כסא ה'', ולבסוף מלך על התחתונים".

מבואר, דשלמה היה מלך גם על העליונים, והיינו דנמסר לו כח שליטה על השרים בשמים. וביאור הדברים, שהקב"ה מסר לו את כח השליטה שלו להיות מלך, ולכן היה מלך גם על העליונים.

ולפי זה נראה לבאר את דברי השוחר טוב, שהביא את הפסוק "ומרדכי יצא מלפני המלך" כראיה על לבישת הבגדים שהקב"ה לבש בעצמו. ונראה בביאור הדברים, שלבישת בגדי מלכות מסמלת גילוי הנהגה חדשה בבריאה בהופעה של שליטה ומלכות, וכיון שהמלך הוא שליח הקב"ה ויושב על כסא השי"ת, אם כן כאשר מרדכי הופיע בלבוש מלכות, הרי זו הופעה של הקב"ה בבגדים אלו, היינו שהקב"ה התגלה בהופעה של שליטה ומלכות על הבריאה.

הזריז מקבל פני שכינה

איתא בגמ' מנחות מג ע"ב:

רשב"י אומר: כל הזריז במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה, כתיב
הכא "וראיתם אותו", וכתיב התם "את ה' אלוקיך תירא ואותו
תעבוד".

ופירש רש"י ד"ה ורקיע דומה לכסא הכבוד: "ומכח התכלת מזכיר היושב על
הכסא". מבואר, שעל ידי שרואים את התכלת רואים את הקב"ה.
ביאור הדברים, שהתכלת מסמלת את כסא הכבוד שזהו שליטת הקב"ה על
הבריאה, ועל ידי שרואים את התכלת רואים גילוי מלכות השי"ת על הבריאה.
ולפי זה נראה, שכאשר אנשי שושן ראו את מרדכי לובש את התכלת הרי הם
ראו בזה את הקב"ה, כמו שכתוב "וראיתם אותו", והיינו שראו את הקב"ה, וכיון
שמרדכי נעשה מלך ולבש בגדי מלכות, היינו שמרדכי נעשה שולט ולבש בגדי
מלכות שהופיע בהנהגת מלכות, הרי הם ראו את הקב"ה שמתגלה ומופיע
בהנהגת שליטה ומלכות, והתיישרה מלכות הקב"ה על כסא הכבוד. לכן "שושנת
יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי", שעל ידי שראו את התכלת ראו
את הקב"ה וראו שהוא שולט על הבריאה על ידי שנחלש כח עמלק.

תכלת דומה לכסא הכבוד

איתא בגמ' מנחות מג ע"ב:

תניא היה ר"מ אומר: מפני מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין,
מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע לכסא הכבוד,
שנאמר: "ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים
לטוהר", וכתיב: "כמראה אבן ספיר דמות כסא".

מבואר מדברי הברייתא שתכלת דומה לכסא הכבוד. ועיין בגמ' בנדרים לג ע"ב:
"תניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, אלו הן... כסא הכבוד, דכתיב
'נכון כסאך מאז מעולם אתה' (תהילים צד, ב)". מבואר שכסא הכבוד נברא קודם

בריאת העולם, וצריך ביאור מהו המושג כסא הכבוד. וכמובן שהדברים נשגבים מאוד מבינתנו ונראה לבאר רק את תחילת הדברים. נראה לבאר, שהמושג כסא של מלך עניינו לרמז על השליטה של המלך ועל יסוד ויציבות של שליטתו ומלכותו. ונראה שכאשר אדם עומד על רגליו פעמים אינו עומד יציב, אבל אדם שיושב על כסא הרי הוא יציב ומיוסד על הקרקע. ונראה שזהו המכוון בכסא של מלך, היינו כאשר המלך מייסד את שליטתו על כל בני המדינה ומצליח לבטל את כל המתנגדים אליו – הרי זה נחשב שהוא יושב על כסא מלכותו, היינו דשליטתו יציבה ומיוסדת ואינה מעורערת.

כשבת המלך

ונראה שזהו ביאור הפסוק, "בימים ההם כשבת המלך אחשוורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבריה" (אסתר א, ב). מבואר, שאחשוורוש עשה את המשתה רק כאשר ישב על כסא מלכותו. ופירש רש"י שם: "כשבת המלך – כשנתקיים המלכות בידו". מבואר, שהמושג כסא מלכות הוא כאשר המלכות מתקיימת ביד המלך, והיינו שמצליח לשלוט על כל עבדיו. וכאשר התקיימה והתייסדה מלכות אחשוורוש, עשה משתה ושמחה מיוחדת על זה שהתקיימה מלכותו ושליטתו.

ה' למבול ישב

כתוב: "ה' למבול ישב וישב ה' מלך לעולם" (תהילים כט, י). וכתב הרד"ק בביאורו לפסוק: "כימי המבול שישב על כסא המלוכה, וכשלא היו מכירים הא"ל אנשי העולם ויאמרו לא"ל סור ממנו וגו'. וכשהביא עליהם את מי המבול הבאים אחריהם, הכירו כי לה' המלוכה והוא ברא את העולם והוא משחיתו לכשירצה". והיינו, שדור המבול לא האמינו בבורא עולם, ועל ידי שהביא עליהם את מי המבול והרס את העולם ראו כל יושבי תבל שהקב"ה הוא שולט יחידי על הבריאה. וזהו ביאור הפסוק "ה' למבול ישב", דהיינו שעל ידי המבול התייסדה מלכות הקב"ה בבריאה, ולכן הרי זה נחשב שהקב"ה ישב על כסא מלכותו על ידי שהביא מבול על העולם.

ונראה להביא ראיה מדברי הגמ' בסנהדרין כ ע"ב:

תניא רבי יוסי אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה, ואיני יודע איזה מהן תחילה, כשהוא אומר "כי יד על כס י"ה מלחמה לה' בעמלק" (שמות יז, טז), הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה, ואין כסא אלא מלך, שנאמר "וישב שלמה על כסא ה' למלך" (דברי הימים א כט, יג).

מבואר מהגמ', שכסא הכבוד ענינו מלך. ונראה שעיקר ענינה של מלכות הוא כח השליטה של המלך על העם וכסא הכבוד ענינו כח השליטה של הקב"ה על הבריאה.

עמלק מתנגד לכסא הכבוד

כתוב "כי יד על כס י"ה מלחמה לה' בעמלק מדר דר" (שמות יז, טז). ופירש רש"י: נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו, וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם, שנאמר "האויב תמו חרבות לנצח" (תהלים ט, ז), זהו עמלק... "וערים נתשת אבד זכרם המה" (שם). מהו אומר אחריו? "וה' לעולם ישב" (שם, ח) – הרי השם שלם, "כונן למשפט כסאו" (שם) – הרי הכסא שלם."

מבואר, שעיקר ענינו של עמלק שהוא מתנגד לכסא הכבוד, ולכן כסאו של הקב"ה אינו שלם עד שימחה עמלק. ועיין רש"י על ברכות נח ע"א שכתב: "כי יד על כס י"ה – כלומר ע"י מלחמה לה' בעמלק יתעלה כסאו". ונראה בביאור הדברים, שעמלק הוא כח הרע בבריאה שמתנגד למלכות שמים, והרי הוא כביכול מערער על כח השליטה של הקב"ה בבריאה ומלכות הקב"ה אינה מיוסדת ומבוססת. ולכן אין כסאו של הקב"ה שלם, שהמושג "כסא", ענינו שהמלכות יציבה על מקומה ומיוסדת ואינה ניתנת לערעור, וכיון שעמלק מתנגד למלכות שמים, לכן הרי הוא מערער את כסא הכבוד.

והנה המן מזרע עמלק, והמשיך את המלחמה של עמלק נגד מלכות השי"ת ושליטתו על הבריאיה, ולכן רצה להרוג את כל היהודים בשביל לבטל את מלכות השי"ת. ומרדכי הצדיק, שהוא משבט בנימין מזרע רחל אמנו, הצליח לכפות ולהחליש את כח הרע בבריאיה שמתנגד למלכות שמים. ולכן מרדכי נעשה מלך, והיינו שכח הטוב בבריאיה חזר לשלוט על הרע. ולכן מרדכי לבש את התכלת, משום שתכלת דומה לכסא הכבוד, והיסוד של כסא הכבוד זהו כח השליטה של הקב"ה על הבריאיה. וכאשר מרדכי לבש את התכלת היה בזה הופעה של הקב"ה עם בגדי מלכות, כמו שכתוב "ה' מלך גאות לבש", והיינו שכאשר הקב"ה שולט על הבריאיה הרי הוא מופיע ומתגלה בלבוש גאות, והיינו שהקב"ה כופף והכניע את כח הרע שיש בבריאיה והתגלה בהופעה של מלך השולט על הבריאיה. ולכן מרדכי לבש את התכלת כיון שהתכלת מסמלת את כסא הכבוד, היינו שמסמלת את שליטת הקב"ה על הבריאיה, וזהו "שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי", היינו כאשר ראו את התכלת ראו את כסא הכבוד, והבינו שהתחזקה מלכות השי"ת על הבריאיה וכח הטוב שולט על עמלק שהוא הרע בבריאיה, ולכן "צהלה ושמחה" על גילוי מלכות שמים והופעתה. ולכן כתב הפייטן "בראותם יחד", כמו שכתוב "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל", והיינו שכולם ביחד קיבלו את מלכות השי"ת ושמחו על גילוי מלכות שמים והופעת כסא הכבוד.